نووسینی د. زاهیر سوران
11 ئەیلولی 2004 .

دژە زیندەییەکان (ئەنتیبایۆتیك)

Antibiotic

بریتین لەکۆمەڵێك دەرمان، ناسراون دەبنە هۆی لەناوبردن یان سستکردنی کاری بەکتریاکان. لەڕاستیدا هەموو دژە زیندەییەکان بەڕێگایەکی کیمیکیی تایبەت کاری خۆی دەکاتە سەر میکرۆب، جا ئەوەتە بەکتریاکە ناچالاك دەکات یان ئەوەتە دەیکوژێت.

کاری سستکردن: دەرمانەکە ناهێڵێت میکرۆبەکە زێدبکات و لەئاستی خۆیدا ڕایدەگرێت.

کاری میکرۆبکوژ: دەرمانەکە میکرۆبەکە دەکوژێت.

پێویستە لەکاتی چارەسەرکردنی نەخۆشییە درمەکاندا بەوردیی و کارامەییەوە چارەسەری درمەکان بکرێت، هاوکات پێویستە گرنگییەکی تایبەت بەمندالی تازە لەدایکبوو (ساوا یان نەباکام) بدرێت. لەبەرئەوەی هەمیشە پێویستە مندال بکێشین و بەپێی کێشی لەشی دەرمانی بدرێتێ و تێستی هەستداریشی بۆ بکرێت.

هەروەها پێویستە چارەسەری هەوکردنەکانی سکپڕ بکرێت و ماتماتیکانە تەمەنی ئاو لەمە بقەبلێنرێت و بەپێی جۆری هەوکردنەکە (کارو جۆر)ی دەرمان مامەڵەی لەگەڵدا بکرێت گەر دەستنیشانکرا ئاولەمە تووشی هەمان هەوکردن بووە.

گرنگترین دژە زیندەییەکان (8)

ئەوەی شایانی باسە بەپێی کاریان (لەسەر بەکتریاکان) ئەنتیبایۆتیکەکان دەکرێن بەچەند گروپێکەوە کەهەر یەکێکیان کاری تایبەتی خۆی هەیە گرنگترینیان ئەمانەن:

Penicillins. Cephalosporins and Cephamycins. Tetracyclines. Aminoglicosides. Macrolides. Clindamycin and Lyncomycin. Co-trimoxazole and Sulphonamides Antituberculous drugs.Antileprotic drugs. Other antimicobial drugs.

کاری دژە زیندەییەکان

- ڕێگە لەدەرکردنی ئەنزیمی دیواری بەکتریاکان دەگرێت.
- دەبێتە هۆی برینداربوون و تێکدانی پەردەی سیتۆپلازما .
- ڕێگە لەدەردانی پرۆتینی بەکتریا دەگرێت.
- ڕێگە لە ناوکە ئەسیدە دروستکراوەکان دەگرێت.
- ڕێگە نادات بەکتریاکان زێدو گەورە بن.

پێویستە لەکاتی چارەسەرکردندا ئەم بنەمایانە لەبەرچاو بن:

- تەمەن (ئایا نەخۆش گەورەیە یان مندال). گەر نەخۆش گەورەساڵان و ژن بێت پێویستە هەمیشە پرسیاری سکپڕێتی لێبکرێت .
- کێشی نەخۆش (پێویستە هەمیشە پێش چارەسەرکردن مندالی نەخۆش بکێشرێت).
- فرمانی گورچیلە (پێویستە دڵنیابین کە گورچیلە ئاسایی کاردەکات و نەخۆش ئاسایی میز دەکات).

ئەنجامی تاقیگایی

- جوداکردنەوەو ناسینەوەی میکرۆبەکە لەخوێن، شلەی مێشك و پەتکە دەمار، لە بۆری هەرس و لەنێو میزدا.
- تێستی هەستیاری بۆ دژە زیندەیی بۆ میکرۆبە جوداکراوەکە (پێویستە بۆمان ڕوون ببێتەوە کام دەرمان بەکتریاکە دەکوژرێت).
- هەروەها زۆر گرنگە بتوانرێت ڕادەی دژە خۆرەی نێو سیرەمی خوێنی نەخۆش بزانرێت. بەگشتی پاش جوداکردنەوەی بەکتریاکە لەنێو خوێن و شلەی مێشك و پەتکە دەماردا پێویستە:

دژە خورە: ئەنتیبایۆتیکی دژی کۆکەس گرامپۆزەتیف: پەنسلین، ئۆکساسیلین، ریفامپیسین، سترێپتۆمایسین، کانامایسین، جێنتامایسین، کۆلیستین، تۆبرامایسین، کۆتریمۆکسازۆڵ و کلۆرامفێنیکۆڵ بەکاربهێنرێت.

بۆ لەناوبردنی میکرۆبی چیلکەیی گرامنێگەتیف: ئەمپیسیلین، سێفالۆسپۆرین، تێتراسایکلین، سترێپتۆمایسین، کانامایسین، جێنتامایسین، کۆلیستین، تۆبرامایسین، کۆتریمۆکسازۆڵ و کلۆرامفێنیکۆڵ بەکاربهێنرێت.

ئەنتیبایۆتیکی دژی بەکتریا بێ باییەکان: پەنسیلین، ئێرێترۆمایسین، کلیندامیسین، مێترۆنیدازۆڵ، لینکۆمیساین و کلۆرمفێنیکۆڵ بەکاردەهێنرێت.

ئەنتیبایۆتیکی دژی میکرۆبە جوداکراوەکانی بۆرییەسۆی میز: سپرۆکسین، نیترۆفورانتۆن، ترمیتۆپرین، سولفامید، کۆتریمۆکسازۆڵ، کلیندامیسین و جێنتامایسین بەکاربهێنرێت.

ئەنتیباتیۆتیکی دژی بەکتریای تر، وەك چیلکەیی پایۆسیانیك، کاربێنیسیلین، جێنتامایسین، تۆبرامایسین، ئەمیکانیسینە، سکۆلیستینە، سێفالۆسپۆرین لە نەوەی سێیەم زۆر بەکاربهێنرێت.

بنەماکانی چارەسەرکردن

1) پێویستە بێ هەڵە نەخۆشییەکە دەستنیشان بکرێت.

2) پێویستە بڕیار لەسەر چارەسەرکردن بدرێت.

3) هەڵبژاردنی ئەنتیبایۆتیك بەپێی:

- جۆری نەخۆشییەکە (توندە، مامناوەندییە، لەسەرخۆ یان درێژخایەنە).
- پێویستە تا دەتوانرێت یەك دەرمان هەڵبژێررێت بۆ چارەسەرکردن. (لەکاتی پێویستدا بۆ زێدکردنی کاری دەرمانەکە پێویستە دوو یان سێ دەرمان تێکەڵ بکرێت).
- بەپێی شوێنی نەخۆشییەکە، تەشەنەکردنی بەکتریا (پیسبوونی خوێن)، ناوپۆشەسۆی دڵ، ڕیڕەوی نەخۆشییەکە، ئەنجامی تێستی تاقیگایی هەر یەکەیان بەجودا سەیر دەکرێت و پاشان دەرمان بەکاردەهێنرێت.
- پێویستە پاش تێستی هەستیاری بۆ دەرمان چاودێری دەرمانەکە بکەین ئایا دەرمانەکە بەنەخۆش دەکەوێت؟ ئایا دەرمانەکە ماکی کەمە یان زۆرە و کامانەن.

4) پلانی چارەسەرکردن بەپێی: کاری دەرمانەکە، کاتی ژەمەکان، خێرایی دەستپێکردن و ماوەی چارەسەرکردن بەندە.

5) لەکاتی پێویستدا دەبێت بەنەشتەرگەری چارەسەری ئەندامەکە بکرێت.

6) زۆر گرنگە پزیشك هاریکاری لەگەڵ تاقیگادا بکات.

لەم ساڵانەی دواییدا زۆرجار ئاماژە بۆ پەیدابوونی بەرگریی بەکتریا دژی دەرمان کراوە و گیروگرفتی گەورەی بۆ نەخۆش و پزیشکیش پەیداکردووە نێوی MRSA ی لێنراوە.

بەکتریا دوو جۆر بەرگری هەیە:

بەرگری سروشتی، باسیلی گرامنێگەتیفی (ئێشیرشیاکۆلای و میکۆپلاسما و بەکتریای تر) بەرگرییان بەرانبەر پەنسلین هەیە.بەرگریی دەستکەوتوو، ئەمیش لەوانەیە لەسەرەتای چارەسەرکردندا یان لەکاتی چارەسەرکردندا دەربکەوێت.

میکانیزمی بایۆکیمیکی بەرگریی بەکتریا دژی ئەنتیبایۆتیك:

- ناچالاك کردنی ئەنزیمی ئەنتیبایۆتیکەکان.
- گۆڕاندنی شێوەی پەڕینەوەی دەرمان لەدیواری پرۆتینی بەکتریا (دەرمان دەبێتە هۆی تێکدانی پێکهاتووی دیوارەکە).
- تێکدانی ناوەندیی نێوان خانەکان.

چۆنیەتی کەمکردنەوەی بەرگریی بەکتریا دژی ئەنتیبایۆتیك:

- پێویستە بەپێی پلان دەرمان بدرێت بەنەخۆش.
- بەکارنەهێنانی دەرمان وەك خۆپاراستن بۆ ماوەیەکی درێژ (لەهەندێك حاڵەتدا دەبێتەهۆی ئەوەی بەکتریاکە بەرگری پەیدا بکات).
- پێویستە هەمیشە پاش چاندنی میکرۆبەکە و بەپێی نیشانەکانی نەخۆشییەکە بەکتریاکوژەکان بەکاربهێنرێت.

- پێویستە لەکاتی چارەسەرکردندا کۆنترۆڵی ئەنتیبایۆتیکەکان بکرێت.
- هەوڵبدرێت بەپێی توانا بۆ ماوەیەکی درێژ دەرمان نەدرێت بە نەخۆش (مەترسی MRSA).
- جوداکردنەوەی ئەو نەخۆشانەی میکرۆبەکەیان بەگریی دژی ئەنتیبایۆتیك هەیە.
- هەوڵبدرێت ئەنتیبایۆتیکی نوێ بەکاربهێنرێت.

لێرەدا نامەوێت نێوی سەدان ئەنتیبایۆتیکی بازرگانی بهێنم کەڕۆژانە لەچارەسەرکردندا بەکاردەهێنرێت، وەلێ پێویستە گرنگترینیان بناسین و بەپێی کاری بەکتریاکوژی یان بەکتریا سستییان بەکاریانبهێنین.

ئەنتیبایۆتیکە بەکتریاکوژەکان:

پەنسلینی G,V، سێفالۆسپۆرینەکانی نەوەی سێیەم (Cefuroxim, Cefotaxim) یان Imipenem، ستریپتۆمایسین، کانامایسین، نیۆمایسین، جێنتامایسین، پارۆمۆمایسین، کۆلیستاین، پۆلیمیکساین، پریتلینامیساین... تاد.

پەنسلینی دەستکرد:

ئەمۆکسیل، ئەمپیسیلین، فلۆکاساپین، ساماسایکلین، تێتراسایکلین، ڤایبرامایسین... تاد.

بەکتریاسستەکەرەکان:

کلۆرامفێنیکۆل، کاربۆمایسین، نۆڤابایۆسین، لینکۆمایسین، کلیندامایسین، سولفامید، ڤیۆمایسین... تاد.

بەکتریاکوژی هەمەجۆر:

تریمێتۆپریم – سولفامۆکسازۆل – تریمێتۆپریم. هەروەها پێویستە هەمیشە پزیشك (پاش چاندنی بەکتریا و تێستی هەستیاری بۆ دەرمانەکان) دەرمان هەڵبژێرێت.

تێبینی: دەتوانین لەکاتی سییەسۆدا ڕۆژانە 1.5 گم حەبی پەنسلینی V، سێ جار بدەین بەژنی سکپڕ.

تێبینی : نابێت بە هیچ شێوەیەك ئەم دەرمانانە بدرێت بە خانمی دووگیان یان لە کاتی شیرداندا

Tetracyclin (doxyferm, doxycyclin, vibramycin)
Imipenem (tienam)
Chloramphenicol (chloromycetin, succinet)
Trimetoprim (trinam)
Sulfa/Trimetoprim (bactrim)
Clindamicyn (dalacin)
Aminoglycosides (amikacin, gentamicin, netilmicin, tobramycin)
Fluorocinoloner (ciprofloxacin, norfloxacin, ofloxacin, grepafloxacin, trovafloxacin)
Metronidazole (tinidazol , fasigyn)

سەرچاوەکان

1-د. زاهیر سوران . نەخۆشییە درمەکان , بەشی یەکەم , چاپی یەکەم , سلێمانی-کوردسان , 2004 .